

Otevřený dopis

Vážení,

obracíme se na Vás s žádostí o pomoc v následující závažné záležitosti. Vykrádání archeologických lokalit v naší republice s pomocí detektorů kovů dosáhlo obudných rozměrů. V současné legislativě však neexistuje účinný nástroj, jak toto drancování, které často provádějí organizované skupiny zlodějů a překupníků, postihovat. Bohužel ani v připravovaném novém Památkovém zákoně, jehož návrh je veřejně přístupný na internetu, se používání detektorů neřeší. Přitom je naše republika vázána Úmluvou o ochraně archeologického dědictví Evropy, v níž se výslovně uvádí: "Učinit používání detektorů kovů a jakýchkoli jiných detekčních zařízení nebo postupů archeologického výzkumu předmětem specifického předchozího oprávnění." Slovenská republika do nového zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu toto ustanovení zakomponovala (§ 39, odst. 6: „Nepovolené výskumy a výkopy na kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach a územiach s archeologickými nálezmi, ako aj nepovolený zber a premiestňovanie hnutelných nálezov alebo ich vyhľadávanie pomocou detekčných zariadení sa zakazujú“).

Žádáme Vás proto o bezodkladné začlenění této problematiky do připravovaného českého zákona. Protože je nezbytně nutné zamezit drancování našich archeologických památek v co nejkratší době, žádáme Vás zároveň snažně, abyste se pokusili vtělit do stávající legislativy alespoň základní bod, a to:

1. Výslovný zákaz používání detektorů ve volném terénu (lesy, pole) bez speciálního povolení (např. pro profesionální archeology či pyrotechniky). Porušení tohoto ustanovení musí být postižitelné citelnou sankcí. Součástí postihu by měla být i možnost zabavení detektoru. Za zcela minimální variantu považujeme alespoň výslovný zákaz použití detektorů bez povolení na známých archeologických lokalitách (tedy těch, jejichž data schraňují Archeologické ústavy v Praze a v Brně).

Další body, které by bylo vhodné do budoucna vtělit do legislativy podle nás jsou:

2. Zákonná možnost zabavení archeologických nálezů, u kterých vznikne oprávněně podezření, že byly získány nelegální činností, zejména s pomocí detektoru kovů.
3. Zavedení povinné certifikace takových nálezů, které by umožnilo rozlišit nálezy ze starých soukromých sbírek od nálezů z nelegálních vykopávek. Zároveň by tím byla umožněna účinná a funkční kontrola předmětů, nabízených na burzách a v internetových aukcích.
4. Přeformulování znění živnostenských listů, vydaných v 90. letech 20. století na vyhledávání kovových předmětů s pomocí detektoru. Nové znění by mělo vyloučit možnost zneužití takového živnostenského listu detektoráři, vykrádajícími archeologické lokality.
5. Zákaz vyplácení jakýchkoli odměn za nálezy, získané s pomocí detektoru kovů, který by byl závazný jak pro archeology a muzejníky, tak pro úředníky na obecních a krajských úřadech.

Kovové archeologické nálezy (např. spony, jehlice, sekerky atd.) jsou pro poznání historie velmi důležité, protože na rozdíl od některých dalších nálezů je lze většinou přesněji datovat. Neodborným vyjmutím kovového předmětu z archeologického objektu dojde nejen k poškození celé nálezové situace (vlastním výkopem, ale i následným působením vlhka a vzduchu), ale také k nevratnému zničení množství nenahraditelných informací jejich odtržením od souvislostí.

Spoléháme na Vás, že se všemi silami pokusíte výše popsane devastaci našeho kulturního dědictví zabránit. Žádáme Vás také (zejména Ministerstvo kultury), abyste podle svých možností zahájili kampaň, která by přinesla občanům základní informace o detektorářích a obrátila dosavadní veřejné mínění, které je jim víceméně kladně nakloněno. Zejména veřejnoprávní sdělovací prostředky by napříště neměly detektoráře, který najde nějaký význačný nálezy, vyzdvihovat jako hrdinu, neboť tím vlastně propagují trestný čin, postižitelný i podle současných zákonů (poškození cizí věci). Každý by měl vědět, že detektoráři jsou zloději, kteří vykrádají naši společnou historii ve jménu svého úzce osobního uspokojení či finančního prospěchu.

S úctou Robert Trnka

Dodatek k Otevřenému dopisu

Otevřený dopis, týkající se problému vyhledávání předmětů s pomocí detektorů kovů, vyvolal v předchozích dnech množství rozličných reakcí. Dopis byl záměrně napsán co nejstručněji a poměrně ostře. Jeho cílem bylo vyvolat celospolečenskou debatu o problému, který skrytě doutná v naší společnosti už mnoho let a je nezbytně nutné jej začít řešit. Hned v úvodu chci poděkovat nejen těm, kteří dopis podpořili, ale i těm, kteří i přes své rozčarování byli schopni komunikovat slušně a bez zastrašování. Jelikož celý problém není možné popsat několika krátkými větami, bude tento dodatek bohužel trochu delší. Zasílám jej na všechny adresy, na které odešel také předchozí otevřený dopis. Předpokládám, že se touto cestou dostane ke všem, kterých se to týká. Upozorňuji, že nejsem ani archeolog, ani detektorář, a proto tento dodatek, stejně jako předchozí dopis, vyjadřují můj osobní názor na věc.

Zcela zásadní je, že celý otevřený dopis se týkal pohybu detektorářů **na archeologických lokalitách**. Pochopen byl ovšem jako útok proti všem, kteří někdy drželi v ruce detektor. Tak tomu v žádném případě není!

Detektory se využívají v mnoha oborech lidské činnosti a i v archeologii mohou být velmi prospěšné. Nejde ani tak o to, kdo je využívá, ale jakým způsobem se tak děje. Poznatky, popsané dále, vyplynuly z často vzrušené internetové debaty s mnoha zajímavými lidmi. Je mi jasné, že skutečné vykradače nikdo nezmění. Prosím ale ty, kteří se pokládají za „slušné detektoráře“, aby se zamysleli nad následujícími řádky. O totéž prosím archeology:

Detektor má dnes kdekdo, ale bohužel, většina detektorářů (dle jejich reakcí a internetových diskusí) si nepřipouští, že by mohli svou činností cokoli poškodit. Je to škoda, protože mnoho z nich má nepochybně velmi dobrý vztah k historii a leckdy i velmi slušné znalosti. Často však mají pocit, že když se vyhnou obecně známým a výrazným památkám, jako jsou hradiště, hrady, tvrze, dosud viditelná mohylová pohřebiště atd., je vše v pořádku.

Tak tomu bohužel není. Archeologických lokalit je nepřeborné množství a jen málokdy jsou jejich pozůstatky rozeznatelné na povrchu. Lidé žijí v naší malé zemi nepřetržitě už desítky tisíc let a za tu dobu zanechali své stopy téměř všude. Po celé krajině jsou rozesety tisíce sídlišť, pohřebišť, výrobních areálů a dalších lidských stop z mnoha historických období. Většina z nich není na povrchu vůbec vidět, mnoho z nich nebylo dokonce ještě ani objeveno. Detektorářů jsou v naší zemi podle jejich vlastních slov tisíce, možná desetitisíce. Je nemožné, aby se archeologickým lokalitám vyhnuli. K jejich poškozování tak nutně dochází, ať už z neznalosti, nebo záměrně. Rozhodně to není jev ojedinělý, jak bývá často tvrzeno.

Pokud detektorář narazí na takové lokalitě na nějaký kovový předmět a vyjme jej, leckdy zničí množství cenných informací. Dejme tomu, že najde zlomek bronzové spony. Ta spona však někde ležela. I kdyby detektorář následně zlomek odevzdal do muzea, zřejmě se už nikdy nedozvíme, jestli byla spona v domě (a jaký to byl dům – byl kůlový nebo srubový? Měl zahloubenou podlahu? Byla v něm pec? Vyhořel ten dům, nebo ho jen lidé opustili?) nebo třeba v hrobě (a jaký to byl hrob – kostrový nebo žárový? Jak starý byl ten pohřbený? A jakého byl pohlaví? Co dostal ještě na poslední cestu?). Všechny tyto detailní informace je možno získat jen odborným archeologickým výzkumem a následným odborným zpracováním a vyhodnocením.

Panuje také přesvědčení, že vyjmutím předmětu není ještě nic zničeno. Archeolog přece může následně výzkum provést a detektorář mu řekne, kde vyjmutý nález ležel. I to je ale omyl. Jakmile hledač něco z dosud neporušené situace vyzvedne, může zničit množství informací. To je naprosto zásadní věc. Často nejvíc záleží právě na tom, jak daný artefakt (např. spona, jehlice, záušnice atd.) ležel, jak byl orientován, v jaké hloubce, v jaké vrstvě, co bylo nad ním a co pod ním. Například v některých kostrových hrobech se vůbec nemusely zachovat kosti. Poloha dejme tomu náramků je pak jediným vodítkem k tomu, kde a jak měl mrtvý položené ruce (u těla, na hrudi, překřížené atd.). Situace je často porušena už vlastním vkopem, kterým se detektorář k nálezu dostává. Mohou tak být zničeny nebo narušeny informace o tom, jak, čím a jakým způsobem byl třeba zrovna ten daný hrob zasypáván. I v zásypu mohou být důležité věci jako zbytky rakve, stopy pohřební hostiny nebo milodary (například drobounké skleněné

korálky) a jejich poloha je také důležitá. Vypovídá nám to mnoho o pohřebních zvyklostech v dané době, ze které většinou nemáme písemné zprávy.

Při průzkumech nových lokalit mají detektory veliký a dodnes nedoceněný potenciál. Je ale třeba, aby jejich uživatelé věděli, kdy mohou a kdy nemohou něco poškodit. Je jedno, zda je zajímavá pravěk, středověk, nebo 2. světová válka. I ústupová trasa německé armády mohla vést přes pohřebiště z doby bronzové a tudíž i sběratel militarií může nechtěně způsobit velkou škodu. Naopak v ornici, stokrát převrácené pluhem, nemůže detektorář poškodit nic, je ale dobré, aby se předem domluvil s majitelem pozemku, zda mu jeho činnost nebude vadit. Takový průzkum je pak velmi cenný a může leccos povědět i o lokalitách, které už z větší části zanikly. Nejdůležitější je ale spolupráce s odbornými archeologickými pracovišti.

Bohužel, dosud neexistuje (pokud vím) žádná detektorářská organizace, která by zaručovala **dostatečné proškolení** svých členů, některé organizace se o to však podle svých slov alespoň snaží. Někteří lidé, kteří v současné době za organizovanou část detektorářů mluví, jsou bohužel ve svých vyjádřeních často plni zcela neskrývané nenávisti vůči archeologům. Leckdy jde také o neinformovanost a nepoučenost, kterou si ovšem nepřiznávají a jednájí a vystupují s přesvědčením, že oni nejlépe vědí, jak se věci mají, že archeologii rozumí a ví vše, co je třeba. Na tomto základě lze jen těžko navazovat nějakou spolupráci. A přitom by byla tolik potřebná. Detektory mohou výrazně pomoci nejen při zjišťování nových lokalit, při současné stavební aktivitě mohou například výrazným způsobem zkvalitnit a zrychlit zejména předstihové archeologické výzkumy.

Pokud vím, archeologové se spolupráci s detektoráři programově nebrání. Na leckterém archeologickém pracovišti by ji nejspíše i uvítali, leckde se o spolupráci snaží. Můj dopis mohl svou nešťastnou formulací tuhle počínající spolupráci zpřetrhat. Za to se omlouvám, to v žádném případě nebylo účelem. Bohužel, mezi detektoráři prozatím zřejmě není moc lidí, se kterými by bylo možno spolupracovat bez obav z toho, že budou v terénu postupovat protizákonně. Pokud detektorář přinese do muzea např. bronzovou dýku, kterou nechtěně vykopal na svých toulkách za militariemi a teď neví co s ní, není to ten správný druh spolupráce. Určitě je to ale krok správným směrem, hlavně tehdy, když detektorář pochopí postoj archeologů.

Dalším mylným přesvědčením některých detektorářů, kteří mi odepsali, je pocit, že archeologové už dávno měli vykopat všechno, co považují za důležité a byl by klid. Velmi rozšířený je tento názor na internetu. Je třeba vědět, že i archeologický výzkum památky ničí, je to destruktivní metoda. Využívá se tedy hlavně tam, kde by i beztak brzy došlo ke zničení archeologických situací (např. stavbou). Naleziště jako takové sice přestane existovat, ale zbudou plánky, popisy, nákresy, fotografie – a samozřejmě také nálezy. Po neodborných vykopávkách nezůstává většinou nic než díra v zemi.

Je třeba říci důrazně - je nesmyslné vykopávat všechno, co je objeveno! Věda se neustále vyvíjí. Co se nevykope dnes, bude se moci prozkoumat v budoucnosti mnohem modernějšími metodami a ze stejného nálezu bude získáno nesrovnatelně více informací. Kdo by si před sto lety pomyslel, že bude možné z malých kousků spálených lidských kostí vyčíst věk a pohlaví pohřbeného? Že podle téměř neviditelných pylových zrníček bude možné zrekonstruovat, jak vypadala krajina v okolí nálezu v minulosti? Kdo mohl tušit, že bude možné datovat stáří nálezů pomocí dendrochronologie nebo termoluminiscence? Například nálezy z mohyl, které pro jejich nepřehlednost prokopával v 19. století kdejaký venkovský učitel bez potřebných znalostí a bez dokumentace, jsou dnes pro vědu většinou ztracené. Nejsou k nim leckdy známy žádné nálezové okolnosti, často víme jen přibližné katastrální území, kde byly nalezeny. Detektoráři jsou právě nyní v tom svém 19. století, v době divokých vykopávek. S odstupem času budou lidé na současnou dobu vzpomínat jako na další etapu bezuzdného plundrování památek a budou se ptát, co jsme proti tomu udělali. Většina detektorářských nálezů bude opět pro vědu nepoužitelná, nebo spíše ztracená.

V současné době zcela vážně hrozí, že detektoráři v krátkém čase (ať už záměrně nebo nechtěně) zničí, poškodí nebo znehodnotí naprostou většinu mělce uložených archeologických situací, jejichž součástí jsou kovové artefakty.

Z mnoha reakcí přímo čiší nenávist k druhé straně. Zkusme to překonat. Je až k nevíře, jaké množství pomluv, nepravd a polopravd se nahromadilo mezi archeology a detektoráři. Zkusme se přes ně přenést. Komu není historie lhostejná, ten může spolupracovat už dnes. V oblasti svého působení se tak může stát

uznávaným badatelem a zjistit mnoho zajímavých informací a historických souvislostí. Není dobré věřit pomluvám a „zaručeným pravdám“, kolujícím na internetu nebo od úst k ústům. Stačí přijít do muzea a zeptat se na možnosti spolupráce.

A teď konečně k tomu, co popudilo mnoho lidí. Jde o to, že jsem počastoval detektoráře titulem „zloději“. Jak už jsem napsal, otevřený dopis se týkal vyhledávání a zejména vykopávání nálezů na archeologických lokalitách. Movité archeologické nálezy, uložené dosud v zemi, patří zpravidla krajům. Kdo je záměrně vyzvedává, nejen že ničí archeologické situace, ale dopouští se také krádeže. Je to tedy zloděj. Tímto zlodějem se bohužel může nechtěně stát každý z detektorářů. Jak už bylo řečeno, je totiž nemožné, aby se při svých toulkách krajinou archeologickým lokalitám vyhnuli. Měli by je tedy umět alespoň rozpoznat a v případě jejich objevení okamžitě zanechat své činnosti a nahlásit lokalitu archeologům.

Další mnou navrhovaná opatření, zmíněná v otevřeném dopise, jsou mým názorem, jak by se dala věc řešit. Nikdo s nimi nemusí souhlasit, natož se jimi řídit. Omlouvám se také za navrhování kampaně proti detektorářům. I zde (jako v celém kontextu otevřeného dopisu), byli myšleni vykradači archeologických lokalit, nebylo to však dostatečně zmíněno a zdůrazněno. Po mnoha debatách s těmi detektoráři, kteří byli ochotni o věci jednat, si už nemyslím, že by plošný zákaz něco vyřešil. Určitá pravidla by ale tenhle jistě zajímavý koníček měl dostat co nejdříve.

Tímto se omlouvám všem slušným lidem, které můj otevřený dopis urazil. Snad alespoň někteří se nad ním nejen urazili, ale i zamysleli. Osobně si myslím, že tohle „píchnutí do vosího hnízda“, které dramaticky rozvířilo hladinu veřejného mínění, může pohnout touto dlouho odkládanou věcí správným směrem. K tomu je ovšem potřeba ochota k jednání na obou stranách.

Na závěr ještě jednou opakuji, že můj otevřený dopis nebyl proti práci s detektorem, ale proti takovému používání detektorů, při kterém jsou neodborně laicky vyzvedávány archeologické nálezy. Těmi, co nejvíc škodí, jsou ti hledači, kteří cíleně vyhledávají a plundrují známé i neznámé lokality. Výskyt takových nálezů na burzách, v soukromých sbírkách i v zahraničí, stopy výkopů na archeologických lokalitách a informace od některých detektorářů jednoznačně dokazují, že takových uživatelů detektorů není zanedbatelný počet, jak představitelé hledačů tvrdí. Určitě by pomohlo, pokud by se kluby hledačů veřejně distancovaly od takových lidí a neměly s nimi formálně ani neformálně nic společného. V současnosti tyto kluby budí na první pohled spíše dojem sekt, i když někteří jejich členové jsou velmi zkušení a moudří. Distancování od vykradačů by pomohlo hlavně lepšímu vnímání těchto klubů z vnějšku. U archeologů by zase bylo vhodné, aby více rozlišovali a neházeli všechny hledače do jednoho pytle (jako jsem to – byť v dobré víře – udělal já). Obecně by na obou stranách (ale dle mého soudu více u některých hledačů) neškodilo méně fanatismu, spikleneckých teorií a zapáleného přesvědčení o té své jediné pravdě.

S úctou a přáním lepší budoucnosti bez urážek a nesmyslných válek,

Robert Trnka

5. 9. 2008